

Véleményünk szerint az immáron négy éve tartó Rákóczi emlékévsorozat megannyi kiadványa, megemlékezése és tudományos tanácskozása ellenére kevés olyan meghatározó munka született, amely valóban előre viszi a kutatást, és akár az elkövetkező évekre is irányt mutat. Az elmúlt évek során új, vagy eddig kevésbé kutatott területek felé irányult a figyelem, melyek közül emeljük ki a mostanság olyannyira divatos elitkutatást, ezen belül az arisztokrácia társadalmi és kulturális szerepének kutatását.

Hasonlóan fontos problémakör a magyar végvári vitézek és a több mint négy évtizeden át tartó kuruc mozgalmak katonaságának integrációja a Habsburg-hadseregbe. Csupán e két kutatási irányvonal szempontjából is figyelemreméltó lehet a jelen kötet, hiszen Rákóczi államának legfőbb katonai méltóságai között 21 bárói és grófi rangú nagybirtokos arisztokrata volt, a függetlenségi harc hadseregét kitevő katonaságnak, és természetesen a tisztikarnak pedig igen jelentős része került ki a törökellenes felszabadító háborúk veteránjai, illetve a nyugati hadszíntéren megfordult egykori császári katonák közül. Az egykori kurucok 1711 utáni szerepvállalása a Habsburg-hadseregben szintén a kellően még fel nem dolgozott témák közé tartozik.

Mészáros Kálmán kötete, amellett, hogy a választott téma első, minden szempontból alapos összefoglalása, ráirányítja figyelmünket a Rákóczi-szabadságharc katonai történetének egyik nagy hiányosságára is, nevezetesen, hogy a függetlenségi harcot nem szerencsés minden esetben kizárólag nyolc év történései alapján

ábrázolni. Igen gyakran éppen a szabadságharcot megelőző és azt követő évtizedek történetének feltáratlansága vagy felületes ismerete gátolja meg, hogy egyes helyzetekben pontos véleményt alkothassunk. Itt csak arra utalnék, hogy az udvari főmarsall és helyettese (Vay Ádám és Török András) szerepkörének vizsgálatához kitünően lehetne hasznosítani a Thököly Imre udvarának hasonló tisztségeiről szóló ismertetéseket, ám a „kuruc király” egykor népes és fényűző udvarát többnyire még ma, a főúri udvari kultúra kutatásának reneszánsza idején is csak Thaly Kálmán forráskiadásai alapján tudjuk tanulmányozni. Ha pedig a nagyrabecsült olvasó veszi a fáradságot, és fellapozza a „Heckenast-adattár” megfelelő oldalait, akkor tapasztalja csak meg igazán, mennyire szegényes is a magyar nemzet egyik legismertebb és legnagyobb népszerűségnek örvendő időszakában szereplő katonai vezetők életrajza! Elég csak arra utalnunk, hogy a most ismertetett monográfiában bemutatott főtisztek közel harmadának előéletéről szinte semmit sem tudunk. Néhányukról ugyan határozottan kijelenthetjük, hogy semmilyen katonai képzésben nem részesültek, a szabadságharcot megelőző két-három évtized hadtörténetének alapos tanulmányozásával, s azon belül is leginkább Thököly hadseregének és udvarának, valamint a törökellenes hadjáratokban részt vett magyar katonaság személyi összetételének ismeretében az említett 18 Rákóczi-kori főtiszt többségének előéletéről is biztosan többet tudhatnánk meg.

Seres István

NAGY ZOLTÁN (SZERK.)

A BATTHYÁNYAK ÉVSZÁZADAI

Tudományos konferencia Körmenen, 2005. október 27–29.

(Körmend Város Önkormányzata, Körmend – Szombathely, 2006. 512 o., 1 t.)

2007-ben van Batthyány Lajos gróf, az első felelős kormány miniszterelnöke születésének kétszázadik évfordulója. A bicentenárium évét a Magyar Köztársaság kormánya Batthyány emlékévvé nyilvánította. Ennek

mintegy nyitányaként, az országos eseménysorozatra történő felkészülés jegyében, Vas Megye Közgyűlése, Körmend, valamint a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum a 2005-ös esztendőben rendezvények

sorozatával emlékezett arra, hogy 1605-ben Körment mezőváros a hozzá tartozó uradalommal együtt a Batthyányok birtokába került, akik attól fogva meghatározó szerepet játszottak a megye gazdasági, politikai és kulturális életében. A „Batthyányok évszázadai” cím alatt lezajlott programok közül kiemelkedett a Szombathelyi Képtár és a körmendi Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum együttműködésében létrejött kiállítás Szombathelyen és Körmenten, majd az utóbbi városban 2005. október 27–29-e között megrendezett tudományos konferencia. Példaértékű, ahogyan a szervezők a Batthyány-kastély évszázados kincseit, valamint a XVII–XVIII. századi főúri reprezentáció eszközeit bemutató, országos figyelmet keltett kiállítás katalógusának és ezzel párhuzamosan a nagyszabású tudományos konferencia anyagának igényes és hazai viszonylatban szokatlanul gyors megjelenítéséről gondoskodtak. S bár a két kötet közül most csak az utóbbiról ejtünk szót, a kiállítás-katalógust is jó szívvel ajánljuk a család és a város története iránt érdeklődő olvasók és a Körmentre látogatók figyelmébe.

A „Batthyányok évszázadai” című, szép kiállítású könyv, amelynek borítóját a Batthyány Boldizsárnak és Benedeknek 1500-ban adományozott címer és a körmendi kastély főépületének homlokzatán található hercegi címer díszíti, nem csupán a konferencia előadásait, de tágabban véve a „vasi emlékvé” szellemi termékét is összegzi. A szerkesztő, *Nagy Zoltán* múzeumigazgató, utószavában elmondja, munkatársaival és a kötet támogatóival egyetértésben arra törekedtek, hogy a Batthyányokkal, a hozzájuk kapcsolódó tárgyi és szellemi értékekkel a Körment város és a Batthyány-uradalom történetével foglalkozó legkülönbözőbb tudományágak szakembereinek minél szélesebb körét (történészek, irodalomtörténészek, művészettörténészek, zenetörténészek, néprajzosok, jogászok, levéltárosok, könyvtárosok, régészek, muzeológusok, restaurátorok, műemlékvédelmi szakemberek, építészek, táj-és kertépítészek) vonják be a munkálatokba. A háromnapos konferencián elhangzott 34 előadás így duzzadhatott 54 tanulmányt tartalmazó, több mint ötszáz oldalas, fólió méretű, vaskos kötetté.

A hatalmas anyagot a szerkesztői kéz szerencsés módon hat nagyobb tematikai egységbe rendezte: I. A Batthyány család évszázadai – A Batthyány családnév eredetétől Kör-

ment birtoklásáig; II. A Batthyány család évszázadai – Gróf Batthyány Ádámtól Batthyány-Strattmann László hercegig; III. Batthyányok a magyar művelődéstörténetben; IV. A körmendi Batthyány Hercegi Levéltár és a várkastély gyűjteményei; V. A körmendi Batthyány kastély kutatásának eredményei és hasznosítási lehetőségei; VI. Visszatekintés a Batthyány kastély évszázados kincsei című időszakos kiállításra. A könyvet mintegy 400 fekete-fehér szöveggözei kép és 36 oldalnyi színes melléklet, valamint Luigi Ferdinando Marsili olasz hadmérnök-író 1683-ban készült, kihajtható Rába-védműterképe teszi teljessé, hely- és névmutató, valamint a szerzők bemutatása zárja.

A Batthyányok nagy korszaka ugyan a kora-újkor, de amint „Theatrum historiae – theatrum Batthyanyae” című bevezetőjében *R. Várkonyi Ágnes* akadémikus írja: „származásukat a családi hagyomány a honalapítás idejéből eredeztetni, felelőskedésük lassú, szívós munkával a középkorban indult, majd a fiúk és unokák fontos hivatalokba jutottak, elestek a mohácsi csatatéren, aki megmenekült, az várak, kastélyok, hatalmas birtokok ura lett.” A Batthyányok, bár birtokaik szétdarabolódtak, méltóságaik letűntek, értékeiket megrabolták, felgyújtották, még XX. századi történelmünk formálásában is szerepet játszottak, a kötet írásai ezért a familia sorsát a honfoglalástól napjainkig kísérel végig, zavarba ejtő bőséggel árasztva az életrajzi, gazdaság- és művelődéstörténeti adatokat.

A család jelentősebb és szerényebb személyiségeivel, gyerekek s más nemzetbeli rokonok sokaságával együtt korábban is jelen volt a történetírásban, hiszen az ország leggazdagabb levéltárából régebben is két kézzel merített a kutatás (állításunk igazolására példaként a tudós levéltáros, Iványi Béla, avagy a pályáját Körment és a Batthyány-birtokok jobbágytársadalmá történetével kezdő, tragikus hirtelenséggel elhunyt kiváló történész, Tóth István György munkásságát említjük, akinek a konferencia és a kötet egyik írása is emléket állít). A kötet egészét áttekintve joggal állapítja meg bevezetőjében *R. Várkonyi Ágnes*, aki a csaknem 50 szerző ívnyi anyag lektora is volt, hogy a tanulmányok többsége az elődök által vágott úton vezet tovább, miközben az egyetemes történetírás újabb módszereit, vizsgálódási területeit kapcsolja be a hazai Batthyány-kutatásokba. Batthyány I. Fe-

renc horvát bán (1496–1566), az európai tudósokkal kapcsolatot tartó, kísérletező humanista főúr Batthyány III. Boldizsár (1537–1590) és fia, a Balassi Bálinttal jó barátságban állt Batthyány II. Ferenc (1573–1625), valamint hitvestársa Lobkowitz Poppel Éva (1585?–1640), a XVII. század első felének legtehetségesebb gyógyító nagyasszonya, Batthyány I. Ádám dunántúli főkapitány (1610–1659), Zrínyi harcostársa és barátja, avagy az utolsó nemzeti nádor, Batthyány Lajos Ernő (1696–1765) és a „a szegények orvosa”-nak is nevezett, II. János Pál pápa által 2003-ban boldoggá avatott Dr. Batthyány-Strattmann László alakja régóta izgatja a legkülönbözőbb tudományágak képviselőit. És akkor még nem tettünk említést a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnökről. Természetesen valamennyien szereplői e mostani könyvnek is. Az újonnan föltárt levéltári anyagon túl mi az a többlet, amit ezek az írások hozzátesznek a korábbi tudásunkhoz? A teljesség igénye nélkül csak néhányat sorolunk ezek közül.

A familia eredetére vonatkozó legendák és hiedelmek helyett (amelyeknek többségét maguk a családtagok terjesztették), immár hiteles dokumentumokból rajzolódik ki a Batthyányak származása, felemelkedése, helye a magyar politikai elit körében. A család történetével foglalkozó tanulmányokban, a nemzetközi történetírás új irányzatainak hatására, a viselkedési szokásrenddel együtt jelentős hangsúlyt kapott a felhalmozott tudás, az értékörző és értékteremtő erő. Ez abból a felismerésből fakad, hogy a kora-újkorban a vagyonnak és származásnak megfelelő hatalmi helyzet biztosításához már elengedhetetlen feltétel volt a műveltség, a tanultság. A Batthyányak nagy-szabású építkezéseit, kertjeit, gyűjteményeit, mecenatúrájukat és az európai, valamint a hazai szellemi élet korabeli prominenseivel fenn-tartott kapcsolataikat nemzetközi összehason-lításban, interdisciplináris módszerrel feltá-rolt tanulmányok meggyőzően bizonyítják az ud-vari kultúra értékörző és értékteremtő jellegét. A könyv ehhez kapcsolódó másik nagy új-donsága a család egymást váltó udvarai szer-kezetének, működésének, zenei életének, va-lamint az udvarban kibontakozó köznemesi és értelmiségi pályák, társadalmi rétegek sokol-dalú bemutatása. Végül, ugyancsak az udvar, az udvari kultúra kérdéskörén belül, több dol-gozat is foglalkozik a Batthyány család jeles nótájaival. Az elemzések központjába a gyer-

meknevelés és a laikus gyógyítás került. Ezek-ből egyértelműen kitűnik, hogy a családban az orvoslás iránti, legmagasabb szinten boldog Batthyány-Strattmann László tevékenységében tetest öltött vonalom és szociális érzékenység a XVI–XVII. században élt Batthyány-nagy-asszonyok s kiváltképp Lobkowitz Poppel Éva öröksége.

Még hosszan sorolhatnánk e nagyszerű kö-tet újdonságait, ehelyett azonban inkább gaz-dag hadtörténeti vonatkozásaira hívjuk fel a figyelmet. Mind a hat fejezetben olvasható ugyanis egy-két olyan írás, amely a hadtörté-nészek, valamint a katonai muzeológia és ha-gyományápolás szakembereinek érdeklődésé-re is számot tarthat.

Mindjárt az első fejezetből említést érde-mel a *Dominkovits Péter* soproni főlevéltáros által rajzolt portré Horváth Bálint körmendi kapitányról (Batthyány II. Ferenc egy össze-tett feladatkorú familiárisa: Mankóbüki Hor-váth Bálint Sopron vármegyei alispán, kör-mendi kapitány). A tanulmány a szerzőtől meg-szokott széles forrásbázis alapján egy eddig kevésbé ismert jelenséget dokumentál, egy főúri familiáris egyidejű vármegyei és magán-földesúri katonai vezetői funkcióját az 1620-as években. Ehhez kapcsolható, bár a harmadik, művelődéstörténeti részbe került *Ladányi-Be-nedikt Ildikó* írása, aki Franciscs Gáspár kör-mendi kapitány 1648–1650-ben, Batthyány I. Ádám dunántúli főkapitányhoz írott levelei alapján mutatja be a körmendi vár és kapitá-nya mindennapi életét. (A könyvben hátrébb, külön tömbben kaptak helyet a körmendi kas-tély kutatásának eredményei, mégis ide kíván-kozik *Siklósi Gyula* régész, az MTA Régésze-ti Intézete tudományos főmunkatársa és *Borossay Katalin* művészettörténész, a Műem-lékvédelmi Tudományos Intézet munkatársa dolgozatának megemlítése, amelyekből a kör-mendi vár középkori képe és a Batthyány II. Ferenc 1605-ös birtokba lépését követően el-nyert alakja, mankóbüki Horváth Bálint és Fran-ciscs Gáspár életének színtere bontakozik ki.)

A Batthyány család következő nemzedé-kéhez tartozó Batthyány II. Ádám dunántúli főkapitány, utóbb horvát bán katonai tényke-dését világítja meg új adatokkal a Vas Megyei Levéltár munkatársa, *Sarlai Szabolcs* (Marsili és a Batthyányak a Rába védelmében 1683-ban) és a fiatal történész, *Kas Géza* dolgozata (A Batthyány család és a várrombolás) a kötet második fejezetében. Minden bizonnyal Bat-

thyány II. Ádám révén, hadizsákmányként került az a nagy számú oszmán-török fegyver a Batthyányak tulajdonába, amely azóta is a körmendi Herceg Batthyány-Strattmann Hitbizomány fegyvergyűjteményének törzse – derül ki *Kovács S. Tibor* fegyvertörténésznek a család gyűjteményeit bemutató fejezetben olvasható írásából (A Batthyány-Strattmann gyűjtemény oszmán-török fegyverei).

Végül a kötetet záró fejezetében, a fentebb említett körmendi kiállítás műhelytitkait és szakmai tapasztalatait megfogalmazó dolgozatok között is találunk a hadtörténet-sz-muzeológus számára hasznosíthatókat (*Wieber Marianne*: Öltöztetett Batthyány szobrok; *Somogyi Győző*: A Batthyány bandérium; *H. Vörös Mária*: A látogatók teszik teljessé a kiállítást. A Batthyány kastély évszázados kincsei című időszakos kiállítás fogadtatása).

Összegzés gyanánt idézzük ismét R. Várkonyi Ágnes értékelő sorait:

„A tanulmánykötet eredeti, többnyire rendkívül értékes interdiszciplináris jellegű kutatások együttese. A múzeumokban őrzött szellemi és tárgyi örökség színvonalas feldolgozása. Végző soron a kultúra megőrzéséről szól, Magyarország és Európa múltjáról, az élet távlatairól. A kötetet használni fogják a szakmai körök. Felhasználható az egyetemi oktatásban, segédkönyvül szolgál a középiszkolai tanároknak és helytörténészeknek. Kézikönyve lehet a korszerű turisztikát szervező szakembereknek is.” És – tesszük hozzá – nem hiányozhat a hadtörténészek, a magyar hadtörténelem iránt elkötelezettek könyvespolcáról sem.

Hausner Gábor

HERMANN RÓBERT

GÁSPÁR ANDRÁS HONVÉD TÁBORNOK

Kecskemétiék a szabadságharcban IV.

(*Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Katona József Múzeuma, Kecskemét, 2005. 240 o.*)

A kecskeméti Katona József Múzeum 1848–49-es szabadságharcra foglalkozó sorozata immár negyedik kötetéhez érkezett. Az eddigiekben általában egy-egy kecskeméti költődésű személy vagy alakulat rövid életrajzát, illetve történetét, valamint visszaemlékezéseket tettek közzé. A sorozat negyedik kötele kizárólag a szabadságharc egyik kevésbé ismert tábornokával, a kecskeméti születésű Gáspár Andrással foglalkozik.

A Székelyné Körösi Ilona által szerkesztett és Hermann Róbert által írt kötet tartalma alapvetően két részre oszlik. Az első részben Gáspár vezérmagy minden eddiginél teljesebb életrajzát olvashatjuk. Ez utóbbi a *Kecskeméti is kiállítja...* című – a sorozat második köteteként megjelent – tanulmánygyűjtemény szintén Hermann Róbert által írt Gáspár-életrajzára épül, annak kibővített, javított változata.

A tábornoki életrajz kronologikus rendet követ. A *Csizmadiából közhuszár, közhuszárból*

százados című fejezet a kezdetekkel ismerteti meg az olvasót. Kiderül hogyan lett a kismesesi származású, de csizmadia foglalkozású idősebb Gáspár András fiából az apai mesteriség folytatója helyett cs. kir. huszártiszt a 9. (Miklós) huszárezredben. Bár először nem igazán tetszett neki a katonacél, utóbb, fokozatosan emelkedve a ranglétrán, 10 év szolgálat után a közhuszárként indult ifjú tiszté léptették elő. Minősítési lapjai szerint ezután is jól teljesített, és 1845-ben már főszázadosként (első osztályú százados) szolgált.

A következő három fejezet (*Morvaország-tól Magyarorszáig, A Drávától Székesfehérvárig, Az ozorai diadal részese*) már az 1848–49-es szabadságharc közvetlen előzményei és az önvédelmi háború megindulása idején követi nyomon Gáspár katonai karrierjét: czredével együtt rendelték Magyarországra, ahol részt vett a Jellačić elleni hadműveletekben és hamarosan megkapta őrnagyi kinevezését is. Perczel és Görgei parancsnoksága alatt aktí-